

УДК 371.3+044

Олена Жукова,
викладач кафедри іноземних мов,
кандидат педагогічних наук
Донецького державного
університету управління

СТАН СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ Й ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

У статті надається аналіз стану сучасних освітніх та інформаційних процесів в Україні, також висвітлені загальнометодологічні основи вирішення освітніх і педагогічних питань професійної підготовки фахівців у ВНЗ.

Ключові слова: професійна підготовка, інформаційний процес, освітній процес.

В статье дается анализ состояния современных образовательных и информационных процессов в Украине, также освещены общеметодологические основы решения образовательных и педагогических вопросов профессиональной подготовки специалистов в ВУЗе.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, информационный процесс, образовательный процесс.

The article provides the analysis of modern educational and informational processes in Ukraine, it also states methodological basis of pedagogical solution of the questions, which are applied to the future specialists training at Higher Educational Establishment.

Key words: professional training, informational process, educational process.

У другій половині ХХ сторіччя у світі відбулися докорінні зміни, виявилися якісно нові тенденції й закономірності суспільного розвитку. Світ вступив в епоху глобалізації економіки, політичних практик, інформаційно-освітньої і культурної сфер життя. Зараз уже можна говорити про те, що на самому початку ХХІ століття технологічна, промислово-господарська й політична підсистеми соціуму становлять динамічно розвинену систему загальнопланетарного масштабу.

Серед об'єктивних мегатенденцій і фундаментальних факторів сучасності, включаючи доступне для огляду майбутнє, називають:

- 1) демографічний;
- 2) природні ресурси й навколишнє середовище;
- 3) науку і технології;

- 4) світову економіку;
- 5) національну й інтернаціональну владу;
- 6) майбутні конфлікти;
- 7) роль Сполучених Штатів Америки в глобальних процесах.

У числі цих факторів і тенденцій особливе місце посідає домінанта «науки і технології», з якою пов'язані певні очікування подальшої динаміки всієї системи світогляду. Не секрет, що різноманітні технології в багатьох державах світу вже стали фундаментом світового порядку, способом організації й управління національними й глобальними процесами. Суспільство все частіше культивує думку про те, що кожна держава неодмінно має свою «технологічну нішу», яка виникла в результаті власної історичної еволюції й контактів з іншими суб'єктами світового технологічного росту. Сама «технологічна ніша» визначає «внутрішню» кон'юнктуру, але більшою мірою вона формує життєздатність держави як суб'єкта політики, економіки й культури.

Роль зазначеного параметра важко переоцінити ще й тому, що він служить основним «ресурсом» розгортання структур постіндустріального або «інформаційного суспільства».

У 2015 році, як вважають американські вчені, наука, технології та освіта стануть найціннішим індивідуальним і національним надбанням. Це, у свою чергу, спричинить попит на висококваліфіковану робочу силу, а це означає, що освітня сфера, а особливо підготовка інженерно-технічних кадрів, заслуговує на надзвичайно пильну увагу.

В Україні освіта визначена однією з найважливіших пріоритетних ланок у становленні держави, вища освіта має стати провідним фактором державного й культурного будівництва. Остання теза набуває особливої вагомості у зв'язку з метою України інтегрувати в цивілізоване співтовариство – у європейські та євроатлантичні структури. Тому саме освітні стандарти навчальних закладів України повинні забезпечити такий рівень підготовки фахівців, який не відрізнявся б від загальносвітового.

Остання настанова зобов'язує нас розглянути теоретичні підстави адаптованої до умов нашої держави реалізації цього глобального завдання. З огляду на вищезазначене, необхідно звернутися до теорії інформаційного суспільства як до загальнометодологічної основи вирішення освітніх і педагогічних питань підготовці економістів, інженерів у вищій школі.

Нині у науковий лексикон міцно ввійшов термін «інформаційне» або «постіндустріальне» суспільство. У загальному вигляді воно визначається шляхом протиставлення доіндустріальному (аграрному) й індустріальному (промисловому) за наступними істотними ознаками: за основним виробничим ресурсом – інформації (а не сировині й енергії, як у доіндустріальному й індустріальному, відповідно); за характером виробничої діяльності, що кваліфікується як обробка, на противагу видобутку й виготовленню; за «наукомісткою» технологією, тоді як перші

дві стадії характеризуються як «трудомістка» й «капіталомістка».

Сам термін «інформаційне суспільство» вказує на характерні, обумовлені так званою «інформаційною революцією» процеси, що відбуваються в сучасних високорозвинених державах Заходу та Японії. Остання зробила ряд флуктуацій, завдяки яким саме інформація виступає в якості основної «соціальної енергії». Представники інформаційної (постіндустріальної) теорії вважають, що інформація значною мірою перевищує за вагомістю існуючі види виробництва енергії, матеріалів та традиційного набору послуг.

Дана обставина не є тривіальною, тому коротко зупинимося на основному вимірі інформаційного суспільства – інформації (знаннях) і бутті людини, що живе й діє в інформаційному суспільстві. Саму ж людину нової, інформаційної ери, японський фахівець Й. Масуда визначив як *homo intellegens*.

Ще на зорі виникнення постіндустріальної теорії Д. Белл висунув тезу про технологічну (інформаційну) природу прийдешнього суспільства. Ця природа укладена в тріох, що змінюють одна одну, технологічних революціях, остання з яких визначена чотирма новаціями: заміною механічних, електротехнічних систем електронними; мініатюризацією технічних пристроїв; наданням інформації цифрової форми; введенням програмного забезпечення в сферу функціонування інформаційно-технічних систем.

Радикальність цих змін спричиняє створення нової техніки, серед якої чільне місце посідає комп'ютер, в купі з електронними засобами зв'язку. Характерним є те, що американський соціолог відносить комп'ютер до «трансформативних» технологій, тобто до пристроїв, що визначають траєкторію наступних технологічних і соціальних змін у різних державах світу. Функціонування комп'ютерів не видається таким безневинним, адже воно пов'язується з деформацією простору й часу, звичних для ритму індустріального суспільства. Але найважливіше, мабуть, полягає в констатації факту: «інформація докорінно відрізняється від інших видів благ: останні витрачаються або зношуються в процесі експлуатації (як, наприклад, автомобілі), а, з інформацією цього не відбувається».

Нарешті, інформаційна революція радикально змінює звичні способи діяльності, їхній характер і масштаби, задає нові параметри в комунікативній сфері. Очевидно, що подібні зміни (розглянуті тут у дещо урізаному варіанті) вимагають від суспільства такої активності, яка дозволяла б встигати за техніко-технологічними інноваціями, за умови збереження ядра культури (моралі, права).

Аналогічний погляд на специфіку новонародженого постіндустріального світу відстоює інший відомий автор – американський футуролог О. Тоффлер. Людська історія уявляється йому чергуванням

хвиль, що міняють одна іншу, 1-а асоціюється з «аграрною цивілізацією», 2-а дорівнює «індустріальній цивілізації», а 3-я визначається як «постіндустріальна» хвиля, накат якої, породжує новий надіндустріальний тип соціального устрою. Звернімо увагу на ту обставину, що остання «хвиля» обумовлена революційними змінами в техніко-технологічній (інформаційній) сфері й, по суті, призводить до створення інфосфери. «Стрибок в інфосферу, – пише О. Тоффлер, – тому історично абсолютно безпрецедентний, що робить соціальну пам'ять не тільки широкою, але й активною». Він проявляє себе як «рушійна сила» історії.

Американський автор пов'язує принциповий характер змін з комп'ютерною технікою, що допомагає істотно поглибити розуміння сучасною людиною причинно-наслідкового зв'язку нашої культури в цілому (загальної історії, мови, натури, мистецтва, історії науки і техніки), але за допомогою адекватної обробки інформації про неї артикулювати велику кількість явищ, що здавалися малозрозумілими або безглуздими.

Іншими словами, інформаційні потоки (попри їх надмірність) можуть і повинні бути використані людиною винятково у творчих інтересах, з одного боку, і забезпечити (культурну) ідентичність людини (чим раніше були зайняті міф, релігія й мистецтво) – з іншого. Отже, наука й освіта виступають тими конфігураторами потоків інформації, за допомогою яких забезпечується накопичення знань і їхнє нарощування. Сфера освіти, крім того, є своєрідним екраном, на який спроектовані традиції і новації.

Звертаючись до освітньої сфери, слід зазначити, що вона усе більше інтегрує в себе «свіжі» інформаційні потоки, а, виходить, інформатизується й медіатизується. Під медіатизацією зазвичай розуміють процес насичення інформацією, призначення якого полягає в створенні й поширенні нових систем колективних й особистісних зв'язків. Вони, у свою чергу, зобов'язані забезпечити доступ будь-якого індивіда до всіх джерел інформації, в такий спосіб визначивши рівні міжособистісного й групового спілкування.

В освітній галузі в даний момент розгортається теза про комп'ютерну техніку як засіб підвищення ефективності педагогічної, науково-дослідної діяльності, й одночасно як компонент системи освітньо-педагогічного керування.

У методологічному плані важливо підкреслити: освітні стратегії, що мають місце в сучасному світі, несуть у собі два аспекти: *традиційний* (що ґрунтується на міжсуб'єктній взаємодії викладача і студента, і відомий у педагогіці із часів Я.А. Коменського як «класно-урочна» система) і *нетрадиційний*, викликаний до життя «інформаційною революцією» і створенням нових – технічних – можливостей у роботі з інформацією, практично безперешкодного проникнення у її джерела (він може бути описаний як суб'єкт-об'єктний). Цілком зрозуміло, що за цих умов

виникає питання про своєрідне поєднання (додатковість) даних аспектів. Тому не буде зайвим нагадати про специфіку першої складової, що є провідною стосовно нетрадиційного освітнього блоку.

У нашому випадку знання, які отримують студенти вузу, за характером є гуманітарними. Справа аж ніяк не в тому, що асиметрію (природно-наукове й технічне знання, з одного боку, і гуманітарне – з іншого) у сучасній освіті (у вигляді тенденції) захищав академік Н.Н. Моїсеєв: «Природно-наукова освіта повинна стати гуманітарною». Сама природа гуманітарного знання (а до його складу належать дисципліни лінгвістичного циклу) така, що в ній утримуються принципові значеннєві структури, які стосуються цілісної людини, різноманітних видів діяльності в непростому біо-соціо-технічному світі.

Як відзначають сучасні вітчизняні автори, гуманітарне знання має наступні

характерні риси:

1. Антропологізм (власне гуманітарність). Основні категорії: «людина», «екзистенціалізм», «культура».

2. Енциклопедизм (максимально можлива широта охоплення всіх типів, видів, форм знання в їхньому фактографічному вимірі), тематизація й культурно-історична контекстуалізація знання.

3. Текстуальність. Структурно-емпірична характеристика знання, одиницями якої є: наратив (усний текст), лист (знаковий, «речовинний» текст, імагінативний ряд (картина, скульптура, фільм, сценічний твір). Сьогодні у зв'язку з текстуальними змінами можна говорити про інтертекстуальність, гіпертекстуальність, мультимедійність.

4. Вербальність. Словесна форма дискурсу на противагу «числовому» коду природничих наук припускає, у першу чергу, «діалоговий» вимір гуманітарного знання.

5. Комунікативність. Гранично-широка емпатична спрямованість гуманітарного знання на будь-якого адресата, що читає (явна або неявна діалогічність).

Якщо взяти до уваги ці положення, то стає більше прозорою сама фактура педагогіко-освітньої сфери. Цілеположення, а, значить, і постановка завдань у рамках конкретної педагогічної методики зобов'язана виходити з вищенаведених презумпцій, що забезпечують відтворення «людинорозмірних змістів».

Для впровадження гіпотетичної моделі в процес навчання англійської мови економістів необхідно розробити ряд спеціальних заходів, які забезпечать її функціонування. Запропонована структурна модель такого процесу (об'єкта), як заняття з іноземної мови відрізняється своєю конструктивністю. Як і будь-яка модель, отримана теоретичним шляхом (конструюванням ідеального об'єкта на основі наявного досвіду пізнання структурних і функціональних параметрів інших – реальних

об'єктів), вона вимагає подальшої адаптації до реальних умов. Виявлені й зафіксовані в ході моделювання ознаки мають бути перенесені на реальні умови (курс англійської мови, окремі заняття включно).

У нашому випадку модель (процесу й заняття) перебуває в стані прямого співвідношення з самим навчальним процесом, оскільки останній відтворює в основних деталях, а головне, по суті, «механізм» її функціонування. Відношення подібності тут врівноважуються першим і головним елементом – знаком. Знак, за Г.П. Щедровицьким, існує в трьох взаємозалежних інтервалах: а) синтагматичному (синтагматичні мовні ланцюги й конструкції значень); б) парадигматичному (парадигми мови, що зв'язують між собою діяльність людини, яка здійснює мовне спілкування); в) когнітивному (знання мови, які «відіграють основну й вирішальну роль частин систем мови; знання мови виступає «основною й загальною формою існування» її самої мови). Таким чином, якщо спробувати формально розчленувати ідеальний об'єкт, що нас цікавить, на дві частини: класно-урочну (класичну), шкільну матрицю передачі й нарощування інформації (через слово) і мультимедійну (некласичну) матрицю, що здійснює трансляцію й ретрансляцію інформації через символ (власне знак і образ), то виявиться, що знак інтегрує в себе розумові, мовні, комунікативні (інтерсуб'єктні) акти й процедури.

Відомо, що знаки поєднуються в знакові системи за трьома основними властивостями: загальній для всіх знаків функції; подібній формі; подібній структурі.

Внутрішня єдність цієї тріади формує процедуру розуміння й переходу від однієї системи до іншої. Важливо врахувати й те, що мислення людини «працює» за алгоритмом знакової системи. Мислення економіста налаштоване більшою мірою на штучні мови, які все активніше розвиваються в інформаційному суспільстві. Природна ж мова споконвічна, вона, як знакова система, впливає насамперед на сутність і завдання розумових процесів, співвідношення й рекомбінацію сприйняття й власне мислення, аналізу, синтезу, зіставлення, установлення зв'язку між предметами, пошук їхнього змісту й значення.

Дещо відволікаючись, варто вказати на те, що ще німецький логік Г. Фреге вніс ясність у розуміння «знака» як певної реальності. «Знак (слово, словосполучення або графічний символ) мислиться не тільки у зв'язку з позначуванним, яке можна було б назвати значенням знака, що містить спосіб даності (позначуваного)». Важливо й те, що Готлоб Фреге вказав на специфічну складність в актуалізації знакових систем: «правильний зв'язок між знаком, його змістом і значенням має бути таким, щоб знаку відповідав певний зміст, а змісту, у свою чергу, – певне значення, тоді як одному значенню (одному предмету) відповідає не тільки один знак». Даний парадокс обумовлює й труднощі навчально-педагогічного процесу, де «робота» зі знаком як реальністю є найбільш

суттєвою. У свою чергу, фахівець, маючи справу як із природними (рідними й тими, що вивчаються), так і штучними мовами (мовами програмування, накопичення й передачі інформації), максимально зобов'язаний культивувати їх у комбінованому вигляді.

Знакова форма існування знання є специфічною для мислення інженера-економіста, такими само як для нього є процедури референції (знак – значення – зміст), що відсилають до інформаційних потоків. Необхідно взяти до уваги й те, що «знак», як показав С. Лем в «Сумі технології», припускає існування інформації (він є елементом її коду), сама ж вона існує тільки тоді, коли має адресата». Іншими словами, «інформація існує тільки стосовно певної системи, у межах якої здійснюється вибір».

Дане положення є принциповим у силу того, що модель заняття припускає використання інформації й обмін нею у двох контекстуальних ситуаціях: 1) коли вона (у вигляді знаків) іде від викладача до студента і у переробленому вигляді повертається «назад»; 2) коли студент, використовуючи мультимедійні пристрої, зобов'язаний сам зробити «відбір» необхідної інформації з наступною її рекомбінацією. Суб'єкт, що одержує в такій мірі дозовану інформацію, як у класичному варіанті занять, активно – вибірково й творчо залучається до процесу її перетворення й трансляції.

Це твердження можна висвітлити, удавшись до міркувань австрійського філософа Л. Вітгенштейна про процес навчання мови у вигляді «мовної гри». Вірогідно, що в реальності педагогічний прийом «мовних ігор» досить евристичний, тим паче, що «говорити мовою – компонент діяльності й форма життя». Отже, майбутня економічна та інженерна діяльність постає як специфічний, наповнений «мовними іграми» процес.

У Вітгенштейна сказано: «Мовна гра» – це «мова і дії, з якими вона переплетена». Способами «мовних ігор» є: віддавати накази або виконувати їх; описувати зовнішній вигляд об'єкта або його розміри; виготовляти об'єкт за його описом (кресленням); інформувати про подію; міркувати про подію; висувати й перевіряти гіпотезу; подавати результати будь-якого експерименту в таблицях і діаграмах; складати оповідання або читати його; грати в театрі; співати хоріві пісні; розгадувати загадки; говорити дотепами; розповідати потішні історії; вирішувати арифметичні завдання; перекладати з однієї мови на іншу; просити, дякувати, вітати.

Як бачимо, такий підхід є розширювальним. Він служить підвищенню активності того, хто навчається, котрий у реальній мовній ситуації має бути забезпечений достатнім лексичним арсеналом, ерудицією (в галузі знання регіональної й світової культури), і власне професійною підготовкою, закодованою в знаки як природної, так і штучної мови.

Отже, гіпотетична модель, що відповідає конкретному фахові

(модель процесу навчання мови), є дослідницьким документом, орієнтованим на концентроване вираження мети навчання («продукт» – готове знання, яке підлягає перевірці, уточненню й подальшому поглибленню). Структура пропонованої моделі містить у собі кілька концептуально-практичних блоків:

– фоновий (що характеризує певну специфіку – процедуру програмування: науково-технічний і виробничий аспекти цього процесу; соціально-економічну кон'юнктуру й політичний клімат держави та підприємства, в умови яких потрапляє випускник після закінчення вузу);

– світоглядний блок (життєво важливі питання; естетичні уявлення; моральні норми й принципи, «етичні кодекси» фахівців з комп'ютерів включно і «принцип відповідальності», що є частиною здійснюваної професійної діяльності; духовні цінності);

– блок безпосереднього знання (що охоплює систему теоретичного й прикладного знання, яким повинен володіти випускник після закінчення навчального курсу, приступаючи до професійної діяльності);

– блок умінь і навичок (оптимальний набір найбільш важливих інтелектуальних і практичних, операціональних прийомів, користуючись якими, майбутній фахівець знайде потрібне рішення завдання);

– блок творчих якостей особистості, пов'язаний як із креативною діяльністю інженера-економіста, так і з комунікативними стратегіями (спілкуванням з начальством, колегами й т.д.).

Переймаючись постановкою саме такого загального проблемного завдання, варто сподіватися, що реалізація стратегії навчання студентів, зайнятих в майбутньому програмним забезпеченням технічних проектів і у економічній сфері, буде успішно виконана.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования. – М.: Academia, 1999. – 956 с.
2. Концепция использования новых информационных технологий в организационно-методическом обеспечении учебного заведения / Рос. Центр информатизации образования; [Науч. руководитель: Я.А. Ваграменко, отв.исполн.: И.В. Роберт]. – М., 1992.
3. Лем С. Сумма технологии. – М.: ООО «Изд. АСТ»; СПб.: Terra incognita, 2002. – 688 с.
4. Тоффлер О. Третья волна. – М.: ООО Корпорация АСТ, 1999. – 784 с.
5. Фреге Г. Избранные работы. – М.: Дом интеллектуальной книги; Русское феноменологическое общество, 1997. – 160 с.